

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
AYINTÂB ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

e-ISSN: 2667-6257

ARAŞTIRMA MAKALESİ

XVII. Yüzyılda Ayıntâb Şehrinde Asayiş Sağlayan Görevliler *

The Officials Who Kept The Order in The City Of Ayıntâb In The XVII. Century

Fatma YILDIRIM * *

* Bu makale, "XVII. Yüzyılda Ayıntâb'da Asayiş Olayları" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

* * Dr. Gaziantep / TÜRKİYE

E-Mail: elafatma_2779@hotmail.com

ORCID: 0009-0001-8618-1660

MAKALE BİLGİSİ

ÖZET

Makale Geçmişi:

Başvuru Tarihi: 22.05.2023

Kabul Tarihi: 12.02.2024

Anahtar Kelimeler:

Ayıntab,

Asayiş,

Sancakbeyi,

Kadı,

Kolluk Kuvvetleri

Osmanlı Devleti kurulduğu günden itibaren sınırları içinde ve dışında güvenliği sağlamaya önem vermiştir. Özellikle iç güvenliğin sağlanması konusunda şehrin ileri gelen yöneticileri olan sancakbeyi ve kadı sorumlu tutulmuştur. Bu kişiler şehirde asayiş görevini sağlamaya çalışırken kolluk kuvvetleri olarak adlandırdığımız görevliler de kendilerine yardımcı olmuşlardır. Bu çalışma, XVII. yüzyılda Ayıntâb şehrinde bulunan sancakbeyi ve kadıya asayiş sağlamada yardımcı olan subaşı, asesbaşı, yeniçeri serdari, yasakçı, kethüda yeri ve kale görevlilerinin yaptıkları görevlerini açıklamayı amaçlamaktadır.

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Article History:

Received: 22.05.2023

Accepted: 12.02.2024

Keywords:

Ayıntab,

Public Order,

Sancakbeyi,

Kadı,

Law Enforcement Officers

The Ottoman Empire gave importance to providing security inside and outside its borders since the day it had been founded. In particular the sancakbeyi and kadı who were the leading administrators of the city, were held responsible for providing internal security. While these people were trying to provide public order in the city, the officers that we call as law enforcement also helped them. This study aims to explain the duties of subaşı, asesbaşı, yeniçeri serdari, yasakçı, kethüda yeri and castle officials who helped the sancakbeyi and kadı in the city of Ayıntâb in the XVIIth century to ensure public order.

Giriş:

Farsça'da âsûde kökünden gelen huzur ve güvenlik anlamındaki âsâyiş, bir yerin huzur, düzen ve güvenlik içinde olduğunu ifade etmek etmektedir¹. Toplum olarak bir arada yaşamaya başlayan insanlar devlet olarak teşkilatlanmaya başladıktan sonra, idare şekli ve düzeni ne olursa olsun halkın huzur ve güvenini sağlamak, refah ve mutluluk içerisinde beraber yaşamlarını sürdürebilmek için herkesin uyması gereken birtakım kurallar koymuş ve bu kuralları da yer ve zamana göre şekillendirmiştir².

Yazılı kuralların bulunduğu toplumlarda, düzenin ve asayişin devamlılığını sağlayan otorite, halkın huzur ve güvenini ferah ve mutluluğunu sağlayacak, devam ettirecek, kurallar koyacak ve bozulduğu zaman onu sağlayacak teşkilatlar oluşturmuştur³. Bundan dolayı iç tehdit ile emniyet ve asayişin sağlanmasına yönelik güvenlik teşkilatları oluşturulmuştur⁴.

Özellikle asayişin sağlanmasında Osmanlı Devleti'nde bugünkü anlamda polis ve jandarma teşkilatı bulunamamaktaydı. Polislik işinin başlıca sorumluluğu daha çok suçlu kişilerin belirlenmesi ve yakalanmasında görülmektedir⁵. Klasik Dönemde Osmanlı ordusu içte emniyeti sağlamak, dışta ise düşmanlara karşı ülkeyi korumakla sorumluydu⁶. Öncelikle iç güvenliğin sağlanmasında merkezde büyük oranda yeniçeriler, taşra da ise bölgenin mülki amiri olan kişiler sorumlu tutulmuştur. Beylerbeyi; sancakbeyi ve kadı gibi görevliler mülki, idari ve hukuki amir olarak buldukları yönetim birimlerinde asayiş sağlamaya da görevliydi⁷. Ayrıca bu kişilerin yanında şehirde görevli olan subaşı, ases, asesbaşı, yeniçeri serdari ve kale görevlileri de şehirde bulunan suçluları takip etmek, yakalamak ve suçun işlenmesinin önüne geçmek için asayiş sağlamaya şehrin yönetiminde yer alan kişilere yardımcı olmada önemli rol oynamışlardır.

Gaziantep şehrine ait arşiv kaynakları kullanılan çalışmada 17. yüzyılda Ayıntâb da güvenlik güçleri olarak dikkat çeken üst düzey yöneticiler olan sancakbeyi ve kadı bulunmaktadır. Ayrıca şehirde onlara yardımcı olan kolluk kuvvetleri yeniçeri serdari, subaşı, asesbaşı, asesler, kethüda yeri, kulluk/yasağçılar, dizdar ile kaledeki diğer görevlilerin şehirdeki asayiş sağlamaya yönelik görevleri hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

1.Sancakbeyi:

Sancak Osmanlı Devleti'nde temel idari birimdir. Sancaklarda idareci olarak sancakbeyleri bulunmakta olup ve eyaletin her sancağına doğrudan merkez tarafından

¹ Şemseddin Sami, *Kamûs-i Türkî, İkdâm Matbaası Dersaadet 1317*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, s.33; Mehmet Kanar, *Osmanlı Türkçesi Sözlük*, (...), s.31; Türkçe Sözlük, (Haz. İsmail Parlatır vd.) *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara 1998, s.141.

² Hasan Yağar, *Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci*, Türkler, C.II, *Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara 2002, s.1137.

³ Salim Kalyoncu, *Selçuklularda İç Güvenlik*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2010, s.1.

⁴ Necdet Koparan, *Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)*, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007, s.3.

⁵ Ferdan Ergüt, *Modern Devlet ve Polis Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, s.42.

⁶ Koparan, *Türk Jandarma Teşkilatı*, s.5.

⁷ Erciment Sarıay, *II. Meşrutiyet Döneminde Ankara Vilayeti'nde Asayiş, Suç ve Ceza*, Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Nevşehir 2016, s.31; İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilat ve İdari Tarihi*, Cedid Neşriyat, Ankara 2008, s.261.

atanmaktadırlar⁸. Eyaletleri oluşturan sancakların en yüksek yöneticisi olan sancakbeyleri sancağın merkezinde bulunan kazada otururlardı. Sancakbeyini sancağa bağlı diğer kaza ve nahiyelerde zaîm subaşı ya da voyvoda denilen bir kişi temsil etmektedir. Sancak beylerine ait vergiler bu kişiler tarafından toplanmakta olup sancak beyi sancak yönetiminde emri altındaki subaşı, alaybeyi, sipahi ve dizdar gibi idareciler ile bulunduğu sancağın asayişinden sorumluydu⁹.

Sancakbeyinin asli iki görevi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, kapı halkı ve emrindeki tımarlı sipahi askeri ile daima hazır ve çağırıldığında sefere katılmak en önemli askeri görevini oluşturmaktaydı¹⁰. Örneğin 12 Nisan 1605 tarihli kayıta bahar ayında Kızılbaşlar üzerine yapılacak olan sefer için Ayıntâb Sancakbeyi'nin adamlarıyla birlikte bir an önce kalkıp Van Kalesinde bekleyen Vezir Sinan Paşa'nın yanına gitmeleri istenmiştir¹¹.

İkincisi ise idari görev olup şehrin düzenini ve reayanın güvenliğini sağlamak, adaleti temsil etmek, şer'e ve örfe aykırı durumları önlemektir¹². Sancakbeyinin idari görevi olan halkın güvenliğinin sağlanmasında özellikle suçlu kişilerin takibi ve yakalanması, yaralama ve ölüm durumlarında yapılan keşiflerde emri altında bulunan kişiler kendisine yardımcı oldukları görülmektedir. Tövbe Mahallesinde oturan ve tarlasında buğday beklerken öldürülen Hacı Osman'ın keşfedilmesi için oluşturulan heyetin içerisinde sancakbeyi Veli Bey'in adamlarından İskender Ağa da bulunmuştur¹³. Yine başka bir davada, Seng-i Tavail Mahallesinde oturan İbrahim Çelebi tarafından Alaybey Camii içerisinde yaralanan Abdülvahhab oğlu Mehmet'in yaralarının kontrol edilmesi için gönderilen ekibin içerisinde sancakbeyi Hasan tarafından görevlendirilen Hüseyin Bey de vardı¹⁴.

2.Kadı:

Kadı, insanlar arasında oluşan davaları şer'î hükümlere göre çözümlenmek üzere yetkili makamlar tarafından tayin edilmiş kişidir¹⁵. Adli ve kazaî teşkilata ve onun yürütücüsü olan kadılık müessesine, Osmanlı Devleti'nden önceki Türk ve Müslüman devletlerinde büyük önem verilmiş, en küçük yerleşim birimine dahi halkın sorunlarını çözmek adaletin tecellisini sağlamak üzere kadılar tayin edilmiştir¹⁶. Kadı hem şeriatı hem de kanunu uygulamak üzere Padişah tarafından bir berat ile atanmaktadır¹⁷.

⁸ Yücel Yaşar, "Osmanlı İmparatorluğunda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler", *Bulleten*, C.XXXVIII, Sayı:152, Ankara 1974, s.665.

⁹ İlhan Şahin, "Sancakbeyi", *DİA*, XXXVI, İstanbul 2009, s.99; Murat Çelikdemir, Mustafa Demir, 18. Yüzyılın Üçüncü Çeyreğinde Ayıntâb'da Yönetim ve Yerel Elitler, *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), Gaziantep 2019, s.41.

¹⁰ Yaşar, "Desantralizasyon", s.666.

¹¹ GŞS, 10/15/2 (23 Zilkade 1013/12 Nisan 1605); Zülfiye Koçak, *Ayntab Şehri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1600-1650)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 2010, s.104, benzer dava örnekleri için bk. GŞS, 39/36/1.

¹² Yaşar, "Desantralizasyon", s.666.

¹³ "keşf ve tahrîr olunmasın talebi derim deyücek kibel-i şer'iden ... ve Ayıntâb Sancağıbeği olan kıdvet'l-ümerâi'l-kirâm Veli Beğ tarafından İskender Ağa ve ahar mahalleden zeyl-i kitâbda mestürü'l-esâmi olan Müslümanlar ile mezbûr el-Hâc Osmanın evi içinde üzerine varılıb nazar olundukda sağ ardunda ok yarısı müşâhede eyleyüb kayd-ı sicil olundu". GŞS, 167/168/3.

¹⁴ "keşf ve tahrîr olunması matlûbumuzdur dediklerinde kibel-i şer'iden Mevlana Mustafa ve bi'l-fi'îl Ayıntâb Sancağıbeği kıdvetü'l-ümerâi'l-kirâm Hasan beğ dâme 'izzihü tarafından Hüseyin beğ ve zeyl-i kitâbda mestürü'l-esâmi olan bi-garez Müslümanlar ile üzerine varılıb". GŞS, 170-B/111/1.

¹⁵ Fahrettin Atar, "Kadı", *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, s.66.

¹⁶ Mehmet İpşirli, "Osmanlı Devleti'nde Kazaskerlik (17. Yüzyıla Kadar)", *Bulleten*, LXI/232 (Aralık 1997), s.660.

¹⁷ Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), YKY, İstanbul 2003, s.81.

İlmiye sınıfına mensup kadılar, nikâh, izdivaç, vasi tayin ve azli, miras taksimi, cürüm ve cinayet gibi her türlü davanın karar mercii olup gerektiğinde asker toplanması, mahalli rayice göre eşyaya narh koyulması gibi devlet işlerinin temin edilmesinde sorumluydular¹⁸.

Bu görevlerinin yanı sıra sancakbeyi ve beylerbeyinin sürekli olarak sefere gittikleri göz önünde bulundurulursa kadılar, şehir yönetimini ve güvenliğini de sağlamaktadırlar¹⁹. Ayıntâb kadısına şehirde asayiş ile ilgili görevlerini yerine getirmesi için birçok hüküm gönderilmiştir. Özellikle bu hükümlerde eşkıya ile mücadele etmek, onların yakalanarak hapsedilmeleri ve gerektiğinde ilgili yerlere yakalanan eşkıyaların gönderilmeleri gerektiğine dair bilgiler yer almaktadır²⁰. Ayıntâb kadılarına bu görevlerini yerine getirmek üzere yardımcı olmak için merkezden kişiler görevlendirilmiştir. Ayıntâb da oturan ve Bağdat muhafazasına memur olan 53. Bölükten Tabak Hacı Mustafa Beşe isimli eşkıyanın yakalanıp cezasının verilmesi için mektup ile ve bir adam tayin edilip gönderilmiştir²¹.

XVII. yüzyılda Ayıntâb şehrinde görevlendirilen bütün kadıların isimleri, atanma tarihleri, görev süreleri ve maaşlarına dair incelenen kayıtlarda ayrıntılı bilgilere ulaşılammıştır. Ancak bu dönemde görevli olan bazı kadıların isimlerine ve görevde bulunduğu yıla ulaşılmış olup tabloda gösterilmiştir.

¹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *İlmiye Teşkilatı*, TTK, Ankara 1988, s.108-109.

¹⁹ İlber Ortaylı, "Osmanlı Kadısının Taşra Yönetimi'ndeki Rolü Üzerine" *Amme İdaresi Dergisi*, C.9, S.1, Ankara 1976, s. 101.

²⁰Başkanlık Osmanlı Arşivi (=BOA), A. DVNS. MHM d. 78, s.489/h.1248; BOA. A. DVNS. MHM. d.79, s.109/h.273.

²¹ "Ayıntâb sakinlerinden olub Bağdat muhafazasına me'mûr olan elli üçüncü bölük yoldaşlarından olan Tabak Hacı Mustafa Beşe nâm şakinin hakkından gelinmek babında fermân-ı 'âli varid olmağın ber muceb işbû mektûb tahrîr ve kıdvetü'l-akrân mübâşir ta'yîn ve irsâl olunmuşdur". GŞS, 30/328/3.

No	Kadının Adı	Görevde Bulunduğu Yıl		Kaynak
		Hicri	Miladi	
1	Mevlana	1030	1620-1621	GŞS, 168/165/1
2	Mevlana Şücaeddin? Efendi	1032?	1622-1623	GŞS, 170-A/242/1
3	Mevlanan Şerif Ahmed Efendi	24 Zilhicce	19 Ekim 1623	GŞS, 170-B/20/1
4	Mustafa bin Mehmed	1043	1633-1634	Tayin belgesi yok.
5	Mevlana Mustafa	-	-	GŞS, 14/151/1
6	Mevlana es-Seyyid Ömer	Cemaziyye'l-ahir 1046	Ocak-Şubat 1636	GŞS, 15/373/1
7	Mevlana es-Seyyid Ahmed ²²	8 Receb 1061	27 Haziran 1651	-
8	Es-Seyyid Ahmed ²³	Cemaziyye'l-ahir 1061	Mayıs-Haziran 1651	-
9	Mustafa	Receb 1076	Ocak-Şubat 1666	GŞS, 27/226/1
10	Mevlanan Abdüsselam	Cemaziyye'l-evvel 1076	Kasım-Aralık 1665	GŞS, 27/231/2
11	Yasin	1081	1670-1671	Tayin belgesi yok,
12	Hasan	1086	1675-1676	Tayin belgesi yok,
13	Abdülaziz	1095	1683-1684	Tayin belgesi yok.
14	Ahmed bin Muslihiddin	-	-	Tayin belgesi yok
15	Hasan Zehri	-	-	Tayin belgesi yok
16	Yahya	-	-	Tayin belgesi yok
17	Mehmed	1110	1689-1699	Tayin belgesi yok

Tablo-1: XVII. Yüzyılda Ayıntâb da Görevli Kadılar

Ayıntâb şehrinde XVII. yüzyılda kadılık görevine getirilmiş 17 kişi tespit edilmiştir. Bu kadınların sadece isimleri bilinmektedir. Kayıtlarda göreve getirilen bir kadının ortalama ne kadar süreyle bu şehirde görev yaptığı hakkında bilgi mevcut değildir. Mahalli halk ile yakınlaşmalarından olsa gerek, kadınların görev süreleri kısa tutulmuştur.

3.Kolluk Kuvvetleri:

3.1.Subaşı:

Türk devletlerinde ordu komutanını anlamında kullanılmış bir kelime olan subaşı, zamanla önemini kaybederek sancak, şehir, köy, kasaba, kaza ve diğer idare merkezlerinde emniyet ve asayiş sağlamla görevlendirilmiş kişileri ifade etmiştir²⁴.

²² GŞS, 20/190/1; Okan İlhan, *20 Numaralı Ayıntâb Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H. 1060-1061/M.1650-1651)*, (s.137-270), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2015, s.129.

²³ GŞS, 129/78/1; Neşe Toğrul, *129 Numaralı Ayıntâb Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (H.1061-1108,1142/M.1650-1696,1729)*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2010, s.187.

Subaşılar, beylerbeyi ve sancakbeyinin kendi hüküm bölgelerinde güvenliği sağlamakla görevlendirdiği kişilerdendir. Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarından XVI. yüzyılın ilk yarısına kadar doğrudan doğruya merkez tarafından atanan subaşılar askeri ve idari görevlerin yüklenmesiyle beylerbeyi ve sancakbeyine bağlı ve onlar tarafından atanan bir hizmetli durumuna girmişlerdir²⁵.

Subaşının tayini, sancakbeyinin kadiya bildirmesinden sonra durumun deftere kaydedilmesiyle oluşmaktaydı²⁶. Ayıntâb şehrinde bir kişinin subaşı olarak atanmasında öncelikli olarak vergileri kanunlarına göre toplamak, kanunlara uymak üzere "müstahkem birinin²⁷" seçilmesine önem verilmekteydi. Bu dönemde subaşılar bu göreve üç ay süreliğine getirilmişlerdir²⁸.

Fatih kanunnamesinde, mirî ve tımar olmak üzere iki tür subaşılık bulunmaktadır. Mirî subaşılar şehirlerdeki ihtisab işlerine bakar, bu minvalde vazifelerinden biri gündüzleri kol gezerek çarşı, pazar ve mahalle aralarının temizliğini sağlamak ve kaldırımları tamir ettirmektir. Diğer vazifesi ise geceleri Asesbaşı ile gezerek uygunsuz takımın teftiş ve araştırılmasıyla ilgilenmektir. Tımar subaşısının görevi ise: bulunduğu eyalet ve sancak merkezlerinin idare amirliğini yapmaktır²⁹.

Zaimü'l-vakt diye adlandırılan subaşının bâd-ı hevâ ismi altında cürm ü cinayet, resm-i arûsane, niyabet gibi vergilerin toplanması ve şehrin güvenliğinin sağlanması olmak üzere iki temel görevi bulunmaktadır³⁰. Vergilerin toplanması bakımında Ayıntâb şehrinde köylerde görev alacak olan subaşılar birkaç köyün vergilerini toplama sorumluluğu verilmiştir³¹. Miladi 1057 tarihli fermanında, Ayıntâb şehrinde bulunan Dülük, Suboğaz, Isbaturun köylerindeki vergileri toplamak üzere Osman Ağanın subaşı tayin edilip gönderildiği ve halkın kendisini subaşı olarak kabul edip ondan habersiz kimsenin harman kaldırmamasının istenmesi subaşının şehirde vergi toplamak üzere görevlendirildiğine güzel bir örnektir³².

Subaşının güvenlikle ilgili görevi ise: şehirdeki asayişin sağlanması, suçun işlenmesinin önüne geçmek ve suç işlenmişse suçluyu kadı huzuruna çıkarmaktır³³. Ayıntâb subaşısı Ahmet Ağa Akyol Mahallesinde oturan ve kendisine namahrem olan kişilerle karı kocalık muamelesi eden Rahime Hatunu Ali Bey'in odasında meclis kurduğu sırada odayı basarak sanıkları mahkemeye getirmiştir³⁴. Böylece Ayıntâb şehrinde subaşının iki temel görevini de yerine getirmiş olduğunu görmekteyiz.

²⁴ Mücteba İlgürel, "XVII. Yüzyıl Balıkesir Şer'iyeye Sicillerine Göre Subaşılık Müessesesi", *VIII. Türk Tarih Kongresi II*, Ankara 1981, s.1275.

²⁵ Yücel, "Desantralizasyon", s.666; Özer Ergenç, *Osmanlı Klasik Dönem Tarihçiliğine Katkı XVII. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995, s.69.

²⁶ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s.69.

²⁷ "kaza-yı adâlet şî'ârınızda vaki şehir subaşılığının hıfz u hırâseti için müstâkim adam nasb ve ta'yîn olunmak lazım olmağın", GŞS, 12/348/2, GŞS, 12/340/3.

²⁸ "bu ana değin şehir subaşılığı muta' ve kadim olmağın mâh-ı rebi'ü'l-ahirin guresinden üç ay tamamına değin zabt için", GŞS, 35/223/2; Gülcan Baş, *35 Numaralı Ayıntâb Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H.1094-1095/M.1682-1683)(s.146-288)*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2018, s.253.

²⁹ Mehmet Ali Ünal, "Osmanlı Devleti'nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilatı", *Osmanlı VI*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.121.

³⁰ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s.69.

³¹ GŞS, 12/349/1, GŞS, 12/368/3.

³² GŞS, 17/239/2.

³³ Metin Akis, *Buhran Döneminde Antep'te Sosyal Hayat (1572-1606)*, Vadi Yayınları, Ankara 2008, s.21.

³⁴ GŞS, 27/93/2.

Ayrıca subaşılar, iki temel görevlerinin yanı sıra mahkemeye intikal etmiş olan davalarda olay yerini incelemekle de görevlendirilerek keşif ekibinin arasında bulunmuşlardır. Hıyam köyünde evinin damında gece yatarken düşüp ölen Acem Süleyman'ın yaralarının kontrol edilip ölüm sebebinin araştırılması için oluşturulan ekibin arasına subaşı Hasan da görevlendirilerek olay yerine gönderilmiştir³⁵.

No	Subaşı'nın Adı	Görevlendirildiği Yer ve Görevi	Görevde Bulunduğu Yıl		Kaynak
			Hicri	Miladi	
1	Ali	Şehir Subaşısı	-	-	GŞS, 167/83/3
2	Hasan	Subaşı	-	-	GŞS,167/218/4
3	Mustafa	Köy Subaşısı	20 Zilhicce 1008	2 Temmuz 1600	GŞS,167/227/3
4	Ali Ağa	Şehir Subaşısı	15 Zilhicce 1008	27 Haziran 1600	GŞS, 167/228/2
5	Cafer Ağa	Köy(Burç) Subaşı	Zilhicce 1008	Haziran-Temmuz 1600	GŞS, 167/238/3
6	Abbas ? Beşe	Subaşı	Zilkade 1008	Mayıs-Haziran 1600	GŞS, 167/244/2
7	Halil	Haslar Subaşısı	Zilkade 1013	Mart-Nisan 1605	GŞS, 10/14/3
8	Süleyman	Subaşı	Zilkade 1013	Mart-Nisan 1605	GŞS, 10/18/2
9	Hüdaverdi Ağa	Şehir Subaşısı	Safer 1014	Haziran Temmuz 1605	GŞS,10/385/1
10	Ahmet Ağa	Haslar Subaşısı	Safer 1014	Haziran-Temmuz 1605	GŞS, 10/387/2
11	Ali Ağa	Şehir Subaşısı	Receb 1014	Kasım-Aralık 1605	GŞS, 12/312/1
12	Mehmet	-	-	-	GŞS, 12/331/2
13	Gedükzâde Mustafa Bey	Köy (Körkün) Subaşısı	28 Muharrem 1014	15 Haziran 1605	GŞS, 12/338/3
14	Piyale Ağa	Şehir Subaşısı	Rebi'ü'l-ahir 1014	Ağustos-Eylül 1605	GŞS, 12/340/3
15	Ahmet	Köy Subaşısı	Receb 1017	Ekim-Kasım 1608	GŞS,12/379/2
16	Ebubekir Bey	-	1030	1620-1621	GŞS, 168/150/2
17	Mahmut Ağa	Köy (Burç) Subaşısı	Rebi'ü'l-evvel 1032	Ocak-Şubat 1623	GŞS, 170-A/208/2
18	Ali Bey	Şehir Subaşısı	Rebi'ü'l-evvel 1032	Ocak-Şubat 1623	GŞS, 170-A/209/1
19	Sefer?	Ayıntâb/Zeamet Subaşısı	1032	1622-1623	GŞS, 170-A/305/1
20	Osman Ağa	Köy (Dülük, Suboğaz, Isbaturun, Geneyik) Subaşısı	Cemaziyye'l-evvel 1057	Haziran-Temmuz 1647	GŞS, 17/239/2
21	Recep Ağa	Şehir Subaşısı	Cemaziyye'l-evvel 1073	Aralık-Ocak 1662-1663	GŞS, 26/186/1
22	Ali Bey	Şehir Subaşısı	Rebi'ü'l-ahir 1073	Aralık Ocak 1662-1663	GŞS, 26/190/4
23	Süleyman Çelebi	Şehir Subaşısı	1073	1662-1663	GŞS, 26/191/2
24	Ahmet Ağa	Şehir Subaşısı	Ramazan 1073	Nisan-Mayıs 1663	GŞS, 26/228/2
25	?	Şehir Subaşısı	1076	1665-1666	GŞS, 27/220/2
26	Muhacir Osman	Köy (Kilis) Subaşısı	13 Ramazan 1083	2 Ocak 1673	GŞS,171/102/1
27	Hacı Abdullah oğlu Abdullah ³⁶	Köy (Orul) Subaşısı	Zilhicce 1107	Temmuz 1696	45/168/1
28	Hüseyin Çelebi	Köy (Orul ve Gücüğe) Subaşısı	-	-	49/108/3

Tablo-2: XVII. Yüzyılda Ayıntâb da Görevli Subaşılar

XVII. yüzyılda Ayıntâb şehrinde subaşılık görevine getirilmiş olan 28 kişinin ismine ulaşılmıştır. Bu dönemde Ayıntâb da subaşılardan üç ay süreyle göreve getirildiklerini düşünürsek şehirde daha fazla kişi göreve getirilmiştir. Ayıntâb şehrine yalnızca şehir ve köy

³⁵ GŞS, 12/14/1.

³⁶ Atanma tarihine ulaşılammış olup yalnızca o köyün subaşısı olduğu kayıtlarda geçmektedir.

subaşıyı tayin edilmemiş olup aynı zamanda beylerbeylerinin haslarıyla ilgilenen kişilerde görevlendirilmiştir. Bu kişilerin genellikle merkezden hasların vergilerini toplamak için tayin edildikleri belirtilmektedir³⁷.

3.2.Ases-Asesbaşı:

Ases, subaşının yanında bulunup geceleri çarşı ve pazarları bekleyen kişilerdir. Genellikle şehirde bulunan dükkân sahipleri tarafından güven duyulan kimseler arasından sancakbeyinin kadı huzurunda seçip deftere kaydettirmesiyle atanmaktadırlar. Geceleri sabahlara kadar kendi buldukları bölgelerde çarşıda dolaşarak dükkânları beklemekteydiler³⁸.

Geceleri şehirde güvenliği sağlamayan asesler, demir kilit ile kilitlenen her dükkândan ayda bir akçe asesiyeye almaktadırlar. Ayrıca herhangi bir işi olmadan akşam vakti dışarıda gezen kişileri kontrol etmekte, suçlu ise yakalamakta, suçsuz ise bırakmaktaydılar. Geceleri hırsız ve sarhoşları yakaladıkları zaman subaşılar tarafından alınan para cezasının onda biri de aseslere verilmektedir³⁹. Asesler her ne kadar subaşılara bağlı olarak görev yapmakta iseler de disiplin amirleri kadılardı. Görevlerini yerine getirmeyen asesler kadının teklifi ile padişah tarafından azledilmektedirler⁴⁰.

Geceleri sabaha kadar kendi sorumluluk bölgelerinde çarşılarda dolaşıp dükkânları beklemekte olan asesler, herhangi bir hırsızlık olayı meydana geldiği takdirde suçluyu yakalayamazlar ise çalınan eşyaların tanzim edilmesinde sorumlu olmaktaydılar⁴¹.

Asesbaşılık, yeniçeri ocağına mensup olup bölükbaşı derecesinde bulunmaktaydı⁴². Asesbaşılar, buldukları yerin kadıları denetimi altında padişahın tayini ile atanmaktaydılar⁴³. Ayıntâb şehrinde asesbaşı olarak görev yapan kişiler genellikle toplumu ilgilendiren yaralama⁴⁴, hırsızlık⁴⁵, genel ahlaka aykırı⁴⁶ toplum hayatının ilgilendiren olayları mahkemeye intikal ettirilmesinde önemli rol oynamışlardır. Ayrıca suçlu buldukları kişileri yakalayarak mahkemeye getirip sorgulanmalarını sağlamışlardır. Ayıntâb sancağı zabıtı olan Mehmet Arabkend köyünden Nasır kızı Gülpenşe ile Hacı Mehmet kızı Zehra isimli kadınları yakalayıp mahkemeye getirerek gece Hasan'ın evinde kaldıklarını iddia ederek sorgulanmalarını istemiştir⁴⁷.

3.3.Ayıntâb Kulluğu/Yasakçılar:

Kulluk, bulunduğu mevkiinin, semtin, şehrin ve kasabanın güvenliği ile alakadar olup şehir ve kasaba halkının emniyeti için karakol, zabıta dairesi denilmektedir⁴⁸. Kulluklar,

³⁷ "taht-ı kazanızda vaki' haslarımızın bağât akçesin cem' için Ahmed subaşı ta'yîn olup gönderilmiştir". GŞS, 10/14/3.

³⁸ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s.71-72.

³⁹ Abdullah Demir, *Osmanlı Mahkemesi Medeni Yargılama Hukuku*, Yitik Hazine Yayınları, İzmir 2010, s.55; Abdullah Demir, *Türk Hukuk Tarihi*, Yitik Hazine Yayınları, İzmir 2011, s.114.

⁴⁰ Mehmet Akman, *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, Eren Yayınları, İstanbul 2004, s.50.

⁴¹ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s.72.

⁴² İlhan Yerlikaya, "Tanzimattan Önce Osmanlı Devleti'nde Belediye Hizmetleri", *Osmanlı VI*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, s.134.

⁴³ Abdülkadir Özcan, "Asesbaşı" *DİA*, III, İstanbul 1994, s.464.

⁴⁴ GŞS, 10/67/3.

⁴⁵ GŞS, 167/153/2.

⁴⁶ GŞS, 10/288/1.

⁴⁷ GŞS, 167/114/4.

⁴⁸ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s.319.

İstanbul ve taşra kullukları olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İstanbul kullukları üç ay, taşra kullukları ise dokuz ay süreyle verilmektedir. Ayrıca taşrada bulunan kulluk muhafızlarına yasakçı denilmiştir. Yasakçılık değnek anlamında da kullanılmaktaydı⁴⁹.

Yasakçılar normal düzende subaşı yanındaki örf mensupları tarafından, yürütülen kolluk görevinin, XVI. yüzyıl sonlarında ihtiyacı karşısında takviyesi amacıyla oluşturulmuştur. XVI. yüzyılın sonlarına kadar ehl-i örf, kadı ile ülkenin asayişini sağlarken bu dönemde yeni şartların ortaya çıkardığı eşkıyalık ve kanunsuz hareketleri önlemekte yetersiz kalınca, merkez “yasakçı” ismi altında kapıkullarına görev vermiştir⁵⁰.

Yasakçılar, dergâh-ı âli yeniçerileri arasından seçilerek yeniçeri ağasının mektubuyla atanmaktadırlar. Bir şehre veya beldeye gereği kadar yasakçı tayin edilmektedir⁵¹. Kadıya hitaben yazılan ve sicile kayıt ettirilen mektupta yeniçeri ağası yasakçı olarak kimi görevlendirdiği belirtilmektedir⁵².

Yasakçıların görevi, şehirlere gelen yolların ağızlarını ve asayiş yönünden önemli sayılan bazı noktaları hâkimiyet altında tutmak ve hükümetin buralar hakkında koymuş olduğu kuralları uygulamaktan ibaretti⁵³. Ayrıca gece ve gündüz devre çıkan kullukçular, şehrin içerisinde emniyet ve huzuru sağlayarak, şüpheli gördükleri kişileri yeniçeri ağasına ya da ihtisab ağasına teslim etmekteydiler⁵⁴.

Ayıntâb şehrinde kulluk, Halep eyâletine bağlı olup bu hizmet yeniçeri serdarlarının uhdesine verilmiştir. Halep yeniçeri serdarları, Ayıntâb şehrindeki postal-bahalarının toplanmasıyla görevli kulluk veya yasakçılık hizmetini, genellikle bir yıllığına iltizama vermişlerdir⁵⁵. Bu görevde daha az bir sürede kalanlar olabilmektedir. Osmanlı Devleti’nde yasakçılık hizmeti için her ne kadar asayişin bozukluğu ve eşkıyalığı önlemek üzere görevliler tayin edilmişse de Ayıntâb şehrinde bu görevde bulunun kişiler genellikle halka zulmetmişlerdir. Bundan dolayı yasakçıların kaldırıldığı bildirilmiş. Miladi 1619 tarihli kayıta Burç nahiyesinde yasakçı olarak tayin edilip gönderilen kişilerin nahiyeye bağlı köylerdeki halka zulmettiklerinin merkezde duyulması üzerine o bölgedeki yasakçılık hizmetinin kaldırıldığı ve gönderilen kişilerin nahiye ile ilgilerinin kalmadığı bildirilmiş⁵⁶.

Gönderilen hükümlerde yasakçılığın kaldırıldığı tamamen bildirilmiştir. Ancak ülke o dönemde yaşanan Celali İsyanları ve Avusturya İran savaşlarının başlaması gibi durumlardan bu hizmete son verilememiştir⁵⁷.

⁴⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları I*, Ankara 1984, s.196-197.

⁵⁰ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s.72.

⁵¹ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s.73.

⁵² “kîdvetü’l-kuzât ve’l-hükkâm ma’denu’l-fezaîl ve’l-keîâm Mevlana Ayıntâb kadısı zîde fazlehû tevki’û refi’û hümâyun vasıl olucak ma’lûm olaki Ayıntâb kazasında vaki’ olan kullukda yasakçı beklemesi kanûn-ı kadîm olmağın haliya Haleb muhafazasına ta’yîn olunan dergâh-ı mu’âllam yeniçerilerinden kîdvetü’l-emâsil ve’l-akrân Deveci Mustafa zîde kadrehû ta’yîn olunub kethûdaları tarafından mühürlü mektûb virilmek mucebince ‘âmel olunmak babında fermân-ı ‘âlişânım sadır olmuştur ...”.GŞS, 12/372/2.

⁵³ Mustafa Akdağ, *Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarih II*, Tekin Yayınevi, Ankara 1979, s.109.

⁵⁴ Hüseyin Çınar, *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntâb Şehri’nin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, s.101.

⁵⁵ Çınar, *Ayıntâb Şehri’nin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, s.101.

⁵⁶ GŞS, 12/315/1, GŞS, 12/315/2.

⁵⁷ Şerafettin Turan, *Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Taht Kavgaları*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı Ankara 1997, s.151.

No	Yasakçı Adı	Görev Tarihleri		Görev Yeri	Kaynak
		Hicri	Miladi		
1	Mansur ve Süleyman Bey	Cemaziyye'l-ahir 1012	Kasım-Aralık 1603	-	GŞS, 10/28/1
2	Ali Bey	Receb 1012	Aralık-Ocak 1603-1604	-	GŞS,10/36/2
3	Derviş Beşe	?	-	-	GŞS, 12/107/1
4	51. Cema'âten Mustafa Beşe	Cemaziyye'l-evvel 1028	Nisan-Mayıs 1619	-	GŞS, 12/271/2
5	Hasan Beşe, İsmail Beşe, Hacı Süleyman Beşe, Bekir Beşe, Mustafa Beşe, Ahmet Beşe	Cemaziyye'l-evvel 1028	Nisan-Mayıs 1619	-	GŞS, 12/329/1
6	Deveci Mustafa	Receb 1027	Haziran-Temmuz 1618	-	GŞS, 12/372/1
7	Mustafa Beşe, Derviş Beşe, Ahmet Beşe, Ali Beşe, Yusuf Beşe	Şaban 1027	Temmuz-Ağustos 1618	-	GŞS, 12/371/2
8	Mustafa Mumcu	Zilkade 1031	Eylül-Ekim 1622	Burç köyü	GŞS, 170-A/202/1
9	Mehmet Subaşı	Şevval 1031	Ağustos-Eylül 1622	Haleb ve Ayıntâb Eyaletlerinde	GŞS, 170-A/202/2
10	Süleyman	Cemaziyye'l-evvel 1032	Mart-Nisan 1623	Ayıntâb ve Burç, Azaz	GŞS, 170-A/247/1
11	İlyas Beşe ve İbrahim Beşe	Şaban 1032	Mayıs-Haziran 1623	Tilbeşar ve Burç	GŞS, 170-A/279/1/2
12	Ali Çavuş	Zilhicce 1032	Eylül-Ekim 1623	Ayıntâb, Rumkale, Nizip	GŞS, 162/302/1
13	1.Bölükten Mustafa	Şaban 1038	Mart-Nisan 1629	Burç ve Tilbeşar	GŞS, 13/1-2/1-1
14	34.Bölükten Mustafa ve 91. Cemaatten Mustafa	Zilkade 1038	Haziran-Temmuz 1629	-	GŞS, 13/15/1
15	67. Cemaatten Osman	Zilkade 1038	Haziran-Temmuz 1629	Burç	GŞS, 13/26/1-2
16	1.Bölükten Ali Beşe	Zilkade 1038	Haziran-Temmuz 1629	Tilbeşar	GŞS, 13/27/1
17	57.Bölükten Ahmet Beşe	Receb 1044	Aralık-Ocak 1634-1635	Ayıntâb/Yasakçı	GŞS, 14/15/1
18	? İbrahim	Safer 1045	Temmuz-Ağustos 1635	-	GŞS, 14/127/1
19	Mehmet Beşe, Mustafa Beşe, Hızır Beşe, Hızır Çelebi, Bayram Beşe, Mahli Beşe, Hamza Beşe, Ömer Beşe, Mustafa Beşe, Yusuf Beşe	Receb 1047	Kasım-Aralık 1637	-	GŞS, 15/411/2
20	Ahmet Paşa	15 Receb 1060	14 Temmuz 1650	-	GŞS, 20/265/3 ⁵⁸
21	34.Bölük Osman Bey	Cemaziyye'l-evvel 1079	Ekim-Kasım 1668	Haleb kulluğu	GŞS, 28/246/1 GŞS, 28/247/2
22	Hüseyin Çavuş	26 Cemaziyye'l-evvel 1079	1 Kasım 1668	Haleb kulluğu	GŞS, 28/251/2
23	Hüseyin Beşe	H.Şaban 1083/Kasım-Aralık 1672		-	GŞS, 171/176/1
24	?	1098	1686-1687	-	GŞS, 37/116/1
25	Hüseyin ve Süleyman	15 Şaban 1100	4 Haziran 1689	-	GŞS, 38/205/2
26	Mustafa Ağa	Safer 1112	Temmuz-Ağustos 1700	-	GŞS, 51/164/1,

Tablo-3: XVII. Yüzyılda Ayıntâb Şehrinde Görev Yapan Yasakçılar

Tabloda görüldüğü üzere yasakçıların şehirde ne kadar süre hizmet ettikleri kayıtlarda bilinmemektedir. Yalnızca görevlendirilen kişilerin ismi belirtilmiştir. Bu kişiler tek bir köy ya da şehir merkezine atanmamış, birden fazla köyden de sorumlu oldukları görülmektedir. Ayrıca bir bölgeye birden fazla yasakçı da atanabilmektedir. Bu kişilerin aynı anda orada bulduklarına dair yeterince bir bilgiye sahip değiliz.

3.4.Muhtesib:

⁵⁸ GŞS, 20/265/2; İlhan, 20 Numaralı Ayıntâb (s.137-200), s.243.

İhtisap ağası ya da ihtisap emini denilen muhtesib, Osmanlı Devleti'nin kuruluşuyla birlikte ortaya çıkmıştır. Kadı tayini yapılan her yerde onun yardımcısı konumunda olan bir muhtesib bulunmaktaydı⁵⁹.

Muhtesib, çarşı ve pazarlarda satılan bütün ürünlere narh vermek, fiyatların tespitini yapmak, bozuk, kötü, eksik ölçü ile mal satan esnafı kontrol etmek ve gerektiğinde cezalandırmakla görevliydi⁶⁰. Ayrıca çarşı ve pazarlarda dolaşarak hile yapanların önüne geçmeye çalışmıştır. Ayıntâb Muhtesibi Muhittin 4 Haziran 1600 tarihinde mahkemeye müracaat ederek Karaca oğlu Hüseyin'in üç batman⁶¹ eksik pekmez sattığını ve bu durumun halka verilen bir zarar olduğunu iddia ederek şikâyetçi olarak halka yaptığı zarar ne kadar ise hepsini eksiksiz olarak almıştır⁶². Bir başka davada, Ayıntâb Muhtesibi Hasan ağa bakkalların pazarbaşısı olan Hacı Mehmet'in bakkallarda satılan yağları karıştırdığını iddia ederek şikâyetçi olmuştur⁶³.

İhtisap ağalarının bir başka görev alanı ise şehirlerde asayiş ve halka iâşe teminini sağlamaktır⁶⁴. Ayıntâb Muhtesibi Ali oğlu Mehmet Çelebi mahkemeye müracaat ederek Mustafa Paşa Han'ında birkaç yıldır eşkıya ve sekbanların faaliyetlerinden satışların yapılamadığını şimdi ise onların buralara gelmeyi bırakmalarıyla tekrardan halka eşya satışlarının yapıldığı ve güvenli ortamın oluşturulduğunun kayıtlara geçmesini sağlamıştır⁶⁵.

3.5.Kethüda Yeri:

Şehir zabitlerinden biri olan kethüda yeri, altı bölük halkından oluşan kapıkulu sipahi bölüklerine mensup kişileri taşrada zapt ve idare etmek üzere fermanla atanmış kişilerdir⁶⁶. Altı bölük halkının düzeninin sağlanmasının yanı sıra reyanın korunması, asayişin sağlanması için kadı'nın denetimi altında çalışan ehl-i örf mensubu kimsedir⁶⁷.

Kethüda yerleri, sefer zamanı da emirleri altında bulunan altı bölük halkı ile savaşa katılmak sorumluluğundaydılar. Ordunun savaşa gitmeden önce şehir ve kazalarda bulunan kapıkulu askerlerinin getirilmeleri için bölük ağalarına emir verilir ve bölgelerde bulunan bölük halkını davet etmek üzere oralara çavuşlar gönderilmekteydi⁶⁸. Miladi 1646 tarihli bir hükümde sefer zamanının yaklaşması üzerine Anadolu'nun sağ kol üzerinde bulunan kethüda yerinin emri altındaki altı bölük askerlerini toplayıp sefere katılmaları istenmiştir⁶⁹.

Ayıntâb şehrinde huzur ve güvenin sağlanması, eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan yol kesip halkın canına kastedenlerin ve malına saldıranların yakalanması için görevlilere emirler gönderilmiştir⁷⁰. Bu görevliler arasında kethüda yerleri de bulunmaktadır⁷¹.

⁵⁹ Ziya Kazıcı, "Hisbe-Osmanlı Devleti", *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, s.144.

⁶⁰ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s.105-108.

⁶¹ Batman: Yerine ve malına göre iki okkadan altı okkaya kadar olan ağırlık ölçüsüne verilen isimdir. Pakalın, *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993, s.174.

⁶² GŞS, 167/181/1 (22 Zilkade 1080/4 Haziran 1600).

⁶³ GŞS, 15/114/2, benzer dava örnekleri için bk. GŞS, 17/105/1.

⁶⁴ Kazıcı, "Hisbe", s.144.

⁶⁵ GŞS, 11/147/1, Cuma Çam, *11 Numaralı Ayıntâb Şer'iyeye Sicilinin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H.1017/M.1608-1609)*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kars, 2008, s.190.

⁶⁶ İsmail Uzunçarşılı, *Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları II*, TTK,3 Baskı, Ankara 1988, s.175.

⁶⁷ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s.76.

⁶⁸ Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları II*, s.180-181.

⁶⁹ GŞS, 18/62/2; benzer dava örnekleri için bk. BOA, A.DVNS. MHM. d.108, s.34/h.107, BOA, A.DVNS. MHM, d.87, s.107, h.308.

⁷⁰ GŞS, 28/227/2, GŞS, 30/379/2, GŞS, 31/114/2, BOA, A.DVNS. MHM.94, s.19, h.85.

No	Kethüda yerinin ismi	Bölüğü	Yevmiye-akçe	Görevlendirildiği Tarih		Kaynak
				Hicri	Miladi	
1	Halife	5.Bölük	38 akçe	Safer 1039	Eylül-Ekim 1629	GŞS, 13/67/2
2	Osman Bey	?	?	16 Rebi'ü'l-evvel 1039	Ekim-Kasım 1629	GŞS,13/74/1
3	Hasan Gülhani?	3. Bölük	36 akçe	Cemaziyye'l-ahir 1046	Ekim-Kasım 1636	GŞS, 15/376/1
4	Halil Mehmed	44. Bölük	?	Şaban 1046	Aralık-Ocak 1636-1637	GŞS, 15/432/1
5	Ali Mescidi	1. Bölük	48 akçe	Cemaziyye'l-evvel 1055	Haziran-Temmuz 1645	GŞS, 16/39/1
6	Hasan Gülhani	3.Bölük	41 akçe	Rebi'ü'l-evvel 1056	Nisan-Mayıs 1646	GŞS, 17/201/3
7	İbrahim ?	3. Bölük	31 akçe	Receb 1057	Ağustos 1647	GŞS, 17/252/2
8	Ali Kayseriye	17.Bölük	25 akçe	Zilkade 1055	Aralık-Ocak 1645-1646	GŞS, 18/38/1
9	Ali Kayseriye	17.Bölük	20 akçe	Cemaziyye'l-evvel 1056	Haziran-Temmuz 1646	GŞS, 18/56/1
10	Ali Kayseriye	11.Bölük	22 akçe	Ramazan 1056	Ekim-Kasım 1646	GŞS,18/95/3
11	Ali Kayseriye	17.Bölük	22 akçe	Zilhicce 1058	Aralık-Ocak 1648-1649	GŞS,19/324/2
12	Ali Kayseriye	17.Bölük	22 akçe	Receb 1059	Temmuz-Ağustos 1649	GŞS, 21/7/1
13	İbrahim ..?	3.Bölük	31 akçe	Ramazan 1059	Eylül-Ekim 1649	GŞS,21/12/2
14	Hasan Gülhani	3.Bölük	48 akçe	Rebi'ü'l-evvel 1062	Şubat-Mart 1652	GŞS, 22/54/2
15	Osman Abaza	5.Bölük	35 akçe	Rebi'ü'l-ahir 1062	Mart-Nisan 1652	GŞS,22/55/1
16	Osman Abaza	5.Bölük	24 akçe	Cemaziyye'l-ahir 1062	Mayıs-Haziran 1652	GŞS,22/57/2
17	Hasan Gülhani	3.Bölük	48 akçe	Cemaziyye'l-ahir 1062	Mayıs-Haziran 1652	GŞS,22/73/3
18	Osman Abaza	5.Bölük	40 akçe	Zilkade 1062	Ekim-Kasım 1652	GŞS,22/250/2
19	Mehmet Mustafa Abdullah	23. Bölük	44 akçe	Cemaziyye'l-evvel 1064	Mart-Nisan 1654	GŞS, 23/279/1
20	Osman Abaza	5.Bölük	37 akçe	Cemaziyye'l-ahir 1063	Nisan-Mayıs 1653	GŞS, 23/317/3
21	Hüseyin Mehmet Ahmet	6.Bölük	25 akçe	Zilhicce 1072	Temmuz-Ağustos 1662	GŞS, 26/201/4
22	Mustafa Hüseyin Ahmet	27.Bölük	28 akçe	Rebi'ü'l-evvel 1072	Ekim-Kasım 1661	GŞS/26/249/1
23	?	29.Bölük	28 akçe	Safer 1072	Eylül-Ekim 1661	GŞS, 26/255/1
24	Hüseyin	34.Bölük	25 akçe	Şaban 1076	Eylül-Ekim 1661	GŞS, 27/186/2
25	Mustafa Hüseyin Ahmet	27.Bölük	35 akçe	Cemaziyye'l-evvel 1076	Kasım-Aralık 1665	GŞS, 27/219/1
26	Ali	26.Bölük	13 akçe	Receb 1076	Ocak-Şubat 1666	GŞS, 27/226/1
27	Ramazan Ali Tosya	61.Bölük	19 akçe	Zilkade 1083	Şubat-Mart 1673	GŞS,171/100/2
28	Mustafa Ahmet Birecik	165.Bölük	11 akçe	?	-	GŞS,30/215/3
29	?	?	12 akçe	?	-	GŞS,30/345/1
30	Mehmet Derviş	100.Bölük	19 akçe	Şevval 1086	Aralık-Ocak 1675-1676	GŞS,31/96/2
31	İbrahim Ebuzeyd? Ayıntâb	279.Bölük	8 akçe	Zilhicce 1094	Kasım-Aralık 1683	GŞS,35/254/2
32	Osman İbrahim Ayıntâb	113.Bölük	30 akçe	Cemaziyye'l-evvel 1095	Nisan-Mayıs 1684	GŞS,35/283/1
33	Mehmet Ayıntâb	71.Bölük	25 akçe	Şevval 1099	Temmuz-Ağustos 1688	GŞS, 37/33/4
34	İbrahim Ebuzeyd? Ayıntâb	279.Bölük	18 akçe	Zilkade 1099	Ağustos-Eylül 1688	GŞS,37/116/3
35	Mustafa Eyüb Teberdar serdar-ı Atik	84.Bölük	53 akçe	Rebi'ü'l-ahir 1107	Kasım-Aralık 1695	GŞS, 43/225/1
36	Hacı Hamza Mehmet Ayıntâb	208.Bölük	28 akçe	Receb 1012	Aralık-Ocak 1700-1701	GŞS, 51/144/1
37	Mustafa Eyüb Teberdar	84.Bölük	48 akçe	Rebi'ü'l-evvel 1112	Ağustos-Eylül 1700	GŞS, 51/156/1

Tablo-4: XVII: Yüzyılda Ayıntâb da Görevli Kethüda Yerleri

⁷¹ “Ayıntâb naibi efendi: Mütesellim ve kethüda yeri ve yeniçeri serdarı ve alaybeği ve çeribaşı vesair ayân-ı vilâyetin iş erleri zîde kadrehüm hâlâ livâ-yı mezbûrede emn ü emân bulunmadığı ecilden ol makûle eşkiyayı alagetirmeğe lazıme-i din-i devlet olmağın buyruldu isdâr ve tarafınıza irsâl olunmuşdur” GŞS, 30/356/2.

Ayıntâb şehrinde ilgili dönemde görevde bulunan 20 kethüda yeri tespit edilmiştir. Bu kişilerin ne kadar süreyle bu görevde kaldıklarını bilemiyoruz. Kayıtlarda sadece Kethüda yerlerinin atanma tarihleri tespit edilmiştir. Ayrıca tablodan da anlaşılacağı üzere bu göreve bazı kişiler tekrardan getirilmiştir. Bu kişilerin ikinci veya üçüncü defa göreve getirildiklerinde almış oldukları günlük ücretleri aynı değildir. Ücretlerde artışlar olabildiği gibi azalmalar da olmuştur.

3.6.Yeniçeri Serdarı:

Görevli bulunduğu yerdeki yeniçerilerin, acemi oğlanların, cebeci ve topçuların asayiş ve düzenlerini sağlayan kişilerdir⁷². Ayrıca sefer zamanlarında görevli olurlarsa orduya katılmakla sorumlu tutulmuşlardır. Bunun için bir sefer yapılacağı zaman ülkenin her tarafında bulunan yeniçeri serdarlarına emirleri gönderilerek hâkimiyetleri altındaki yeniçeri, cebeci, topçu taifesinden kişileri toplanıp hareket edilecek yere gönderilmeleri bildirilmiştir. Anadolu'nun orta kolunda bulunan yeniçeri serdarlarına gönderilen 1690 tarihli emirde, hâkimiyetleri altında bulunan yeniçeri, cebeci ve topçu taifesinden olan kişilerin hangi kasaba, köy, mahallede ise isimleri ile birlikte deftere yazılarak askerleri toplamak için görevlendirilen ocak zabıtlarından Turnacı başı Mehmet'in şehirlerine geldiği zaman asker taifesini yeniçeri serdarları ile onun emri altına vererek bir an önce Edirne Sahrasına göndermeleri istenmiştir⁷³.

Yeniçeri serdarı yeniçeri ağasının mektubu ve divanda yazılan bir hükümlerle tayin olarak görevlendirilmektedir⁷⁴. *Miladi 24 Kasım 1689 tarihli bir Ayıntâb kadısına gönderilen hükümlerde şehirde bulunan yeniçeri serdarının görevden alınıp yerine 24. Bölükte bulunan Mustafa Çavuş'un serdar olarak tayin edildiği ve yeniçeri, acemi oğlanı, topçu ve cebecilerin onun sözünden çıkmamaları gerektiğinin bildirilmesi*⁷⁵, yeniçeri serdarlarının nasıl görevlendirildiğini göstermektedir.

Yeniçeri serdarları, sancakbeyi ve kadıdan sonra taşrada en nüfuzlu kişilerdir. Buralarda bulunan yeniçerilerin düzenlerinin sağlanması ve itaatsizlikleri halinde cezalandırılmaları yeniçeri serdarı ve zabıtlarının görevlerinden biridir. Bu konuda valiler, mütesellimler ve voyvodalar yeniçeri serdarlarının işlerine karışmıyorlar. Ancak suçlu buldukları yeniçerileri, zabıtlarına ve yeniçeri serdarlarına teslim etmekteydiler⁷⁶. Ayıntâb şehrinde bulunan kadı, mütesellim, voyvoda, yeniçeri serdarı ve iş erleri gibi yöneticilerden de savaş zamanında sefere gitmeyen ve seferden kaçan askerlerin de cezalandırılmaları gerektiği emredilmekteydi⁷⁷. Gerektiğinde bazen kişilerin cezalandırılmaları için ilgili yerlere de gönderilmelerine dair emirler gönderilmiştir. Ayıntâb Kadısına gönderilen bir fermanda, savaş zamanı sefere gitmeyerek kaçan yeniçeri, altı bölük halkı, cebeci, topçu, arabacı gibi asker taifesinden olup yakalanan kişilerin isimleri deftere yazılıp Ayıntâb Kalesinde hapsedildikten sonra cezalandırılmaları için defter ile İstanbul'a gönderilmeleri istenmiştir⁷⁸.

Yeniçeri serdarlarının bir diğer görevi de, emri altındaki yeniçerilerden vefat edenlerin varisliğini yapmaktır. Bırakmış oldukları mirası satıp bedelini deftere yazarak

⁷² Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları I*, s.327-328.

⁷³ GŞS, 39/22/1.

⁷⁴ Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları I*, s.327-328.

⁷⁵ GŞS, 39/3/1 (11 Safer 1101/24 Kasım 1689). Başka atamalar için bk. GŞS, 16/62/1, GŞS, 39/8/2.

⁷⁶ Hüseyin Çınar, "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntâb (Antep) Şehrinde Bir Güç Unsuru Olarak Yeniçeriler", (Ed. Yusuf Küçükdağ), *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu*, 22 Ekim 1999, s.98, Gaziantep 2000.

⁷⁷ GŞS, 171/144/3, GŞS,39/238/2.

⁷⁸ GŞS, 171/144/2.

yenîçeri ağasına göndermekti⁷⁹. İlgili dönemde Ayıntâb şehrindeki yenîçeri serdarından genellikle mirasçısız ölen yenîçerilerin miraslarını müfredat defterleriyle hazineye (beytü'l-mâlâ) gönderilmeleri istenmiştir⁸⁰.

No	Yeniçeri Serdarının İsmi	Bağlı Olduğu Bölük	Göreve Atıldığı		Kaynaklar
			Hicri	Miladi	
1	Korucu İbrahim	69.Cemaat	Muharrem 1055	Şubat-Mart 1645	GSS, 14/124/1
2	Ali	1.Bölük	Zilhicce 1057	Aralık-Ocak 1647-1648	GSS, 18/7/2
3	Korucu Bayram	20.Bölük	Zilkade 1056	Aralık-Ocak 1646-1647	GSS, 18/100/2
4	Hacı Yusuf Beşe	-	-	-	GSS, 19/151/3
5	Hacı Hızır Beşe	-	-	-	GSS, 19/215/1
6	Mustafa	91.Cemaat	Safer 1058	Şubat-Mart 1648	GSS, 19/340/3
7	Hacı Bayram Beşe	-	-	-	GSS, 20/4/1
8	Hacı Hızır Beşe	-	-	-	GSS, 20/66/1
9	Bayram	20.Bölük	Safer 1060	Şubat-Mart 1650	GSS, 21/52/1
10	Hızır	5.Cemaat	Receb 1062?	Haziran-Temmuz 1652	GSS, 22/60/1
11	Bektaş Çavuş	24. Ağa Bölük	Ramazan 1063	Temmuz-Ağustos 1653	GSS, 26/223/3
12	Bayram	20.Bölük	Şevval 1076	Nisan-Mayıs 1666	GSS, 27/200/2
13	Mehmet Çavuş	5.Bölük	Zilkade 1079	Nisan-Mayıs 1669	GSS, 28/205/1
14	Ebubekir	1.Bölük	Rebi'ü'l-evvel 1079	Ağustos-Eylül 1668	GSS, 28/251/3
15	Mehmet	91.Cemaat	Şaban 1082?	Aralık 1671	GSS, 171/11/3
16	Ahmet Çavuş	5.Bölük	Şaban 1083	Kasım-Aralık 1672	GSS, 171/101/3
17	Musillizade Mehmet Çavuş	45.Bölük	22 Safer 1084	8 Haziran 1673	GSS, 171/144/1
18	Recep Çavuş	41.Bölük	Receb 1084	Ekim-Kasım 1673	GSS, 171/152/1
19	Ali Çavuş	24.Bölük	Ramazan 1088	Ekim-Kasım 1677	GSS, 30/251/1
20	Hüseyin Çavuş	37.Bölük	Şaban 1089	Eylül-Ekim 1678	GSS, 30/318/1
21	Ali? Çavuş	24.Bölük	Cemaziyye'l-evvel 1091	Mayıs-Haziran 1680	GSS, 30/344/1
22	Mehmed	5.Cemaatden	Rebi'ü'l-evvel 1091	Nisan 1680	GSS, 30/361/1
23	Hüseyin Çavuş	37.Bölük	Cemaziyye'l-evvel 1091	Mayıs-Haziran 1680	GSS, 30/370/1
24	Ali Çavuş	24. bölük	18 Şaban 1090?	-	GSS, 30/372/1.
25	Recep Çavuş	45.Bölük	Rebi'ü'l-evvel 1085	Haziran-Temmuz 1674	GSS, 31/45/1
26	Mehmed	5.Cemaatden (Emekli)	Muharrem 1092	Ocak-Şubat 1681	GSS, 34/159/5
27	Hüseyin Çavuş	37.Bölük	Zilkade 1093	Kasım 1682	GSS, 35/232/1
28	Mehmet Beşe	1.Bölük	Muharrem 1085	Nisan-Mayıs 1674	GSS, 35/252/1
29	Ali Çavuş	24.Bölük	Receb 1095	Haziran-Temmuz 1684	GSS, 35/286/1
30	Mehmed Çavuş	31.Bölük	Zilhicce 1098	Ekim-Kasım 1687	GSS, 36/40/2
31	Hasan (Emekli)	1.Bölük	Muharrem 1099	Kasım-Aralık 1687	GSS, 36/43/1
32	Hasan	1.Bölük	Şevval 1099	Temmuz-Ağustos 1688	GSS, 37/S37/1
33	Hasan (Emekli)	1.Bölük	Safer 1101	Kasım-Aralık 1689	GSS, 39/8/2
34	Mustafa Çavuş	24.Bölük	Rebi'ü'l-ahir 1101	Ocak-Şubat 1690	GSS, 39/16/1
35	Hasan Beşe	1.Bölük	Cemaziyye'l-evvel 1101	Şubat-Mart 1690	GSS, 39/27/2
36	El-Hâc Hasan Ağa	1.Bölük	10 Cemaziyye'l-evvel 1004	17 Ocak 1693	GSS, 40/141/2
37	Hasan	1.Bölük	Rebi'ü'l-evvel 1007	Ekim-Kasım 1695	GSS, 43/223/2
38	?	?	Rebi'ü'l-ahir 1009	Ekim-Kasım 1697	GSS, 47/43/1
39	Mustafa	1.Bölük	Rebi'ü'l-ahir 1111	Eylül-Ekim 1699	GSS, 50/316/2
40	?	-	18 Ramazan 1111	9 Mart 1700	GSS, 50/318/2
41	Atik Hasan	1.bölük	Şevval 1110	Nisan 1699	GSS, 50/349/2
42	?	?	26 şevval 1111	16 Nisan 1700	GSS, 51/8/1
43	Durmuş	1.Bölük	?	-	GSS, 51/95/2
44	Mustafa	1.Bölük	Zilhicce 1111	Mayıs-Haziran 1700	GSS, 51/135/1
45	Serdengeçti Derviş	1.Bölük	Rebi'ü'l-evvel 1112	Ağustos-Eylül 1700	GSS, 51/142/1

Tablo-5: XVII. Yüzyılda Ayıntâb da Görevli Yeniçeri Serdarları

⁷⁹ Yusuf Oğuzoğlu, "XVII. Yüzyılda Türkiye Şehirlerindeki Başlıca Yöneticiler", 19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, S. I, Samsun 1986, s.153.

⁸⁰ GSS, 15/52/1; Benzer örnekler için bk. GSS, 17/212/2, GSS, 17/213/1, GSS, 39/8/2.

İlgili dönemde Ayıntab şehrinde bu göreve getirilen 45 yeniçeri serdarı ismine ulaşılmıştır. Bu kişilerden bazılarını isimleri ve bölüğü aynı olduğu görülmektedir. Bunların aynı kişiler olup görev tekrar getirildiklerine dair bilgimiz kısıtlıdır. Tablo'da görüldüğü üzere bu göreve getirilen kişilerin ne kadar süreyle görevlendirildiği ve ne kadar kaldıklarına dair kayıtlarda bir bilgi bulunmamaktadır.

3.7.Ayıntâb Kalesi ve Görevlileri:

Osmanlı şehirlerinde kalenin önemli bir yeri bulunmaktaydı. Kaleye askeri, idari ve adli gibi birçok görevler yüklenmiştir⁸¹. Özellikle şehrin güvenliğinin sağlanması ve çeşitli saldırılardan korunmasında önemli rol oynamaktaydı. Kaleler özellikle eşkıya grubu saldırılarında en güvenli yerlerdir⁸².

Kaleler korunaklı yerler olmaları sebebiyle resmî belgeler, devlete ait para ve eşyalar, tüccarlara ait eşyalar buralarda muhafaza edilmekteydi. Tahıl, silah, barut ve mühimmat da kale mahzenlerinde korunmaktaydı. Ayrıca şehrin zindanı, yani hapishanesi de kalede bulunmaktaydı⁸³. Zindandaki suçluların bakımından ve korunmasından kale görevlileri sorumludur. Bu hizmetin yerine getirebilmesi için ayrı bir teşkilat bulunmaktaydı. Beylerbeyi, sancakbeyi ve kadının denetimi altında bulunmak üzere kalede yönetiminin başında bir dizdar, onun yardımcısı olan kethüda, yeteri kadar çeşitli askeri sınıflara bağlı kale erleri yer almaktadır⁸⁴. Ayıntâb şehrinde 1671 yılında bulunan Evliya Çelebi'nin vermiş olduğu bilgilere göre, şehrin tam ortasında yuvarlak ve gayet sağlam bir iç kale bulunmaktadır. Bu kale içinde 40 ev, cami, hamam, birkaç tahıl ambarı ve zindan yer almaktadır⁸⁵.

Ayıntâb Kalesinde başta dizdar, kale kethüdası, mustahfız (kale erleri), kale imamı, cebeci gibi değişik askeri ve dini gruplara mensup kişiler bulunmaktadır. Bu görevlilere kısaca değinilerek kale görevlilerinin Ayıntâb da şehir güvenliğindeki yeri anlaşılmaya çalışılacaktır.

3.7.1.Dizdar:

Kale muhafızlarının kumandanı olan dizdar, kaledeki her türlü görevi yerine getirmekle sorumlu kişidir⁸⁶. Dizdarlar genellikle kapıkulu askerleri arasından tayin edilmektedir. Bu makama getirilen kapıkulunun ulufesi hazineye kalmakta olup kendisine, bulunduğu bölgeden hizmetleri karşılığında askeri tımar verilmiştir⁸⁷.

Dizdarlar, şehrin güvenliğinden sorumlu bir yönetici, tımar sahibi olmasından dolayı da bir askerdir. Sefer esnasında orduya katılmakla görevlidir. Görevi sırasındaki faaliyetlerinin kanuna uygunluğunun sağlanması bakımından kadıya karşı sorumludur. Görevlerini kötüye kullanmaları durumunda kadı tarafından azledilmekteydiler⁸⁸. İlgili dönemde en fazla hakkında şikâyet edilip ve görevinden alınan dizdar Hacı Osman'dır. Tilbeşar Nahiyesinde Kantara köyünde 6000 akçe tımar ile dizdar olan Hacı Osman'ın insanları gammazlamak, kötü davranışlarının ortaya çıkması ve kale askerlerinin de

⁸¹ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s.77.

⁸² Özer Ergenç, "XVII. Yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler" *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul 1980, s.96.

⁸³ Eftal Şükrü, Batmaz, "Osmanlı Devleti'nde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış", *AÜ OTAM*, S.7, Ankara 1996, s.8-9.

⁸⁴ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s.78.

⁸⁵ Seyit Ali Kahraman, *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.9/1, YKY, İstanbul 2011, s.383.

⁸⁶ Yusuf Oğuzoğlu, "Dizdar", *DİA*, IX, İstanbul 1994, s.480.

⁸⁷ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s.78.

⁸⁸ Ergenç, *Ankara ve Konya*, s.79; Batmaz, "Kale Teşkilatı", s.5.

kendisinden razı olmaması üzerine dizdarlıktan azledilerek yerine Mustafa dizdar tayin edilmiştir⁸⁹.

Sınır boylarındaki şehirlerde ve isyan çıkan yerlerde bulunan kalelerin savunması dizdarın başlıca görevidir. Çeşitli yollardan kaleye getirilen cephane dizdara emanet edilirdi⁹⁰. Kalede depolanan mühimmat gerektiğinde ilgili yerlere dizdar tarafından gönderilmekteydi⁹¹. Maraş Valisi Ahmet Paşa tarafından 18 Nisan 1696 tarihinde Ayıntâb kadısı ve dizdarına gönderilen emirde kalenin batı tarafında yer alan hisar erlerinin mevcut olan ve olmayanlar ile ellerinde beratı bulunan ve bulunmayan askerin yoklanması ve kale hazinesinde ve burcundaki top, tüfek, cebe ile ambarda yer alan barut ve kurşunun ne kadar olduklarının deftere yazılarak gönderilen Ali Ağa ile kendilerine gönderilmesi istenmiştir⁹².

Ayrıca kalede tutuklu bulunan kişiler de gerektiğinde ilgili yerlere dizdar tarafından gönderilmektedir. Kalelerde tutuklu bulunan suçluların cezalarının verilmesi üzerine gidecekleri yerlere götürülmeleri için dizdara yardımcı olmak üzere kişiler de gönderilmiştir. Hicri 1044 tarihinde Maraş Beğlerbeği Ayıntâb Kalesi dizdarı Hacı Mehmet Ağa'dan kalede tutuklu bulunan katilin Maraş'a gönderilmesi istenmiştir. Bu görevi yerine getirmek için mektup ile bir adam gönderildiği belirtilmiştir⁹³.

3.7.2.Kale Kethüdası:

Kalede bulunan "mal-ı mîriye ve kale'ye hizmet eylemekte" olan dizdarın yardımcılığını yapan görevlilerden birdir. Kalede bulunan erlerin dirlik ve düzenlerinin sağlanması ve diğer hizmetlerin yerine getirilmesinde dizdar ile sorumludur. Kale kethüdasının tayin edilmesinde izlenen yol dizdarinkiyle aynıdır. Bu görevde bulunan kişilere görevleri karşılığı dirlik verilmektedir⁹⁴.

Ayıntâb kalesinde görevli bulunan kethüdalara ilgili kayıtlarda 2900 akçelik gedik tımarına sahip oldukları görülmüştür⁹⁵. Görevde bulunan kale Kethüdası Mustafa'nın ölmesi üzerine yerine 6 Eylül 1672 tarihinde dizdarın mektubuyla Ayıntâb kalesinin kethüdalık görevi ve 2900 akçelik gedik tımarı Abbas'a verilmiştir⁹⁶.

3.7.3.Mustahfızlar:

Dizdarın emrinde bulunan askerlere "mustahfız" denilmektedir. Mustahfız kelimesi yerine kale erenleri, kale erleri ve hisar erleri gibi tabirler de kullanılmaktadır⁹⁷. Kale erleri, dizdar ve kale kethüdasının yönetiminde olup, onların arzıyla tayin veya azledilmektedirler⁹⁸. Yeniçerilerin de taşradaki görevlerinden en önemlisi kale mustahfızlığı idi⁹⁹.

⁸⁹ GŞS, 171/98/1.

⁹⁰ Oğuzoğlu, "Dizdar", s.481.

⁹¹ Oğuzoğlu, "Şehirlerdeki Başlıca Yöneticiler", s.153.

⁹² GŞS, 43/272/2 (15 Ramazan 1107/18 Nisan 1696).

⁹³ GŞS, 14/26/3, GŞS, 14/27/1.

⁹⁴ Batmaz, "Kale Teşkilatı", s.5.

⁹⁵ "Mustafa ordu-yu hümâyuna gelüb Ayntâb sancağında ve nahiyesinde ... nâm karye ve gayriden iki bin dokuz yüz akçe gedik tımarıyla Ayıntâb kalesi kethüdalığı mirmirân berâtıyla üzerinde ve hidmette kusuru yoğiken ahardan Ali nâm kimesne tımarı ile kethüdalığı alub berât ittirüb dahl etmeğle mukarrer kılınub...", GŞS, 27/230/3.

⁹⁶ GŞS, 171/97/2 (13 Cemaziyye'l-evvel 1083/6 Eylül 1672) benzer dava örnekleri için bk. GŞS, 169/94/3.

⁹⁷ Hüseyin Özdeğer, "Mustahfız", *DİA*, XXXII., İstanbul 2016, s.110.

⁹⁸ Batmaz, "Kale Teşkilatı", s.6-7.

⁹⁹ Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları I*, s.325.

Mustahfızlar, değerli eşyaların, paraların, vergilerin saklandığı ve suçluların koyulduğu hapishanenin bulunduğu kaleyi beklemek, vergi toplayan görevlilere refakat etmek, şehrin asayişini sağlamada yardımcı olmak ve eşkıya takibinde bulunmak gibi hizmetlerden sorumluydular¹⁰⁰.

Ayıntâb da bulan kale mustahfızlığında bulunanlara tımarlar verilmiştir¹⁰¹. Verilen bu tımarların miktarları değişiklik göstermektedir. Ayıntâb kazasında Karadikek köyünde 1500 akçe tımara sahip olan kale mustahfızı Ahmet'in ölmesi üzerine görevi ve tımarı Mustafa verilmiştir¹⁰². Yine, kale mustahfızlarından 1600 akçelik tımar ile mustahfız Ali'nin kale terk etmesiyle görevi ve tımarı başkasına verilmiştir¹⁰³.

Sonuç

İnsan bulunduğu yerde kendini güven ve huzur içinde hissetmek, diğer insanlara karşı korumak ve gelecek zararlardan emin olmak ister. Bunu da tek başına gerçekleştirmesi mümkün değildir. Bundan dolayı her toplum ve devlet asayişini sağlamak adına ortaya koymuş olduğu kurumlar ve mekanizmalar ile dirlik ve düzeni sağlamaya çalışmıştır.

Asayişin ve düzenin sağlanması, toplumları oluşturan devletlerin karakteristik özelliğine, yapısına, kültür birikimine ve yaşanan coğrafyaya göre şekillenip gelişmiştir. Bu yüzden şehirlerde asayişin sağlanmasında farklı şekillerde uygulamalar meydana gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nde bir yerin asayişinin sağlanmasında görev alanı itibarıyla en geniş yetkilere sahip olan kişiler sancakbeyi ve kadıdır. Bu kişiler bulunmuş oldukları bölgenin yargı ve mülki amiridirler. Buldukları bölgelerde asayişin sağlanması, suçların önlenmesi ve suçlu kişilerin yakalanmasında şehirde bulunan görevliler kendilerine yardımcı olmuşlardır.

Bu kişilerden özellikle subaşı, ases ve asesbaşılar birlikte gece ve gündüz şehirde asayişini sağlamış ve suçlu kişileri yakalayıp mahkemeye getirerek sorgulamalarını sağlamışlardır. Aynı zamanda şehirde bulunan kethüda yerleri ile yeniçeri serdarları emirleri altındaki asker kişilerin düzenlerini sağlayıp şehirdeki asayişini sağlamalarının yanında sefer yapılacağı zaman kendilerine gönderilen fermanlara uyararak emirleri altındaki kişilerle seferlere katılmışlardır. Şehrin kalesinde bulunan dizdar, kale kethüdası, mustahfız gibi görevliler ise değerli eşyalar ile suçluların konulduğu kale koruyup asayişini sağlayarak bu kişilerden özellikle dizdar gerektiğinde kaleye konulan eşyalar ile suçluların ilgili yerlere gönderilmesini sağlamıştır.

Kaynakça

I.Arşiv Kaynakları

1.Gaziantep Şer'iyeye Sicilleri (GŞS)

10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 27, 28, 129, 162, 167, 168, 169, 170-A, 170-B, 171, 30, 31, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 43, 45, 47, 49, 50, 51 Numaralı Defterler

II.Başkanlık Osmanlı Arşivi Mühimme Defterleri (BOA. A.DVNS. MHM.d.)

78, 79, 87, 94, 108 Numaralı Defterler

¹⁰⁰ Özdeğer, "Mustahfız", s.110.

¹⁰¹ GŞS, 43/224/1.

¹⁰² GŞS, 171/93/3.

¹⁰³ GŞS, 171/91/3

Araştırma-İnceleme Eserler

Akdağ, Mustafa: *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi II*, Tekin Yayınevi, Ankara 1979.

Akis, Metin: *Buhran Döneminde Antep'te Sosyal Hayat (1572-1606)*, Vadi Yayınları, Ankara 2008.

Akman, Mehmet: *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*, Eren Yayınları, İstanbul 2004.

Atar, Fahrettin: "Kadı", *DİA*, XXIV, İstanbul 2001, ss.66-69.

Baş, Gülcan: 35 Numaralı Ayıntâb Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H.1094-1095/M.1682-1683)(s.146-288), Gaziantep Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2018.

Batmaz, Eftal Şükrü: "Osmanlı Devleti'nde Kale Teşkilatına Genel Bir Bakış", *AÜ OTAM*, s.7, Ankara 1996.

Çam, Cuma: *11 Numaralı Ayntab Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H. 1017/M.1608-1609)*, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Kars 2008.

Çelikdemir Murat-Demir Mustafa: 18. Yüzyılın Üçüncü Çeyreğinde Ayıntab'da Yönetim ve Yerel Elitler, *Gaziantep Üniversitesi Ayıntâb Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), Gaziantep 2019.

Çınar, Hüseyin: *18. Yüzyılın İlk Yarısında Ayıntab Şehri'nin Sosyal ve Ekonomik Durumu*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul 2000.

Çınar, Hüseyin: "XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Ayntab (Antep) Şehrinde Bir Güç Unsuru Olarak Yeniçeriler", (Ed. Yusuf Küçükdağ), *Osmanlı Döneminde Gaziantep Sempozyumu*, 22 Ekim 1999, Gaziantep 2000.

Demir, Abdullah: *Osmanlı Mahkemesi Medeni Yargılama Hukuku*, Yitik Hazine Yayınları, İzmir 2010.

Demir, Abdullah: *Türk Hukuk Tarihi*, Yitik Hazine Yayınları, İzmir 2011.

Ergenç, Özer: "XVII. yüzyılın Başlarında Ankara'nın Yerleşim Durumu Üzerine Bazı Bilgiler", *Osmanlı Araştırmaları I*, İstanbul 1980.

Ergenç, Özer: *Osmanlı Klasik Dönem Tarihçiliğine Katkı XVII. Yüzyılda Ankara ve Konya*, Ankara Enstitüsü Vakfı Yayınları, Ankara 1995.

Ergüt, Ferdan: *Modern Devlet ve Polis Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği, İletişim Yayınları*, İstanbul 2004.

İlgürel, Mücteba: "XVII. Yüzyıl Balıkesir Şer'iyeye Sicillerine Göre Subaşılık Müessesesi", *VIII. Türk Tarih Kongresi II*, Ankara 1981.

İlhan, Okan: *20 Numaralı Ayıntab Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H.1060-1061/M.1650-1651)(s.137-270)*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2015.

İnalçık, Halil: *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, çev. Ruşen Sezer, YKY, İstanbul 2003.

İpşirli, Mehmet: "Osmanlı Devleti'nde Kazaskerlik (17. Yüzyıla Kadar)", *Belleten*, LXI/232 (Aralık 1997).

Kahraman, Seyit Ali: *Günümüz Türkçesiyle Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, C.9/1, YKY, İstanbul 2011.

Kalyoncu, Salim: *Selçuklularda İç Güvenlik*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2010.

Kanar, Mehmet: *Osmanlı Türkçesi Sözlük*.

Kazıcı, Ziya: "Hisbe-Osmanlı Devleti", *DİA*, XVIII, İstanbul 1998, ss.143-145.

Koçak, Zülfiye: *Ayntab Şehri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1600-1650)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Erzurum 2010.

Koparan Necdet: *Türk Jandarma Teşkilatı (1908-1923)*, Ankara Üniversitesi İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2007.

Oğuzoğlu, Yusuf: “XVII. Yüzyılda Türkiye Şehirlerindeki Başlıca Yöneticiler”, *19 Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S.I, Samsun 1986.

Oğuzoğlu Yusuf: “Dizdar”, *DİA*, IX, İstanbul 1994, ss.480-481.

Ortaylı, İlber: “Osmanlı Kadısının Taşra Yönetimindeki Rolü Üzerine”, *Amme İdaresi Dergisi*, C.9, S.1, Ankara 1976.

Özcan, Abdülkadir: “Asesbaşı”, *DİA*, III, İstanbul 1994, ss.464.

Özdeğer, Hüseyin: “Mustahfız”, *DİA*, XXXII, İstanbul 2016, ss.109-111.

Pakalın, Mehmet Zeki: *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.

Pakalın, Mehmet Zeki: *Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü II*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1993.

Sarıay, Erciment: *II. Meşrutiyet Döneminde Ankara Vilayeti'nde Asayiş, Suç ve Ceza*, Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Nevşehir 2019.

Sami, Şemseddin: *Kamûs-i Türkî İkdâm Matbaası Dersaadet 1317*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010.

Şahin, İlhan: “Sancakbeyi” *DİA*, XXXVI, İstanbul, 2009. ss.97-99.

Toğrul, Neşe: 129 Numaralı Ayıntâb Şer'iyeye Sicili'nin Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi (H.1061-1108,1142/M.1650-1696,1729), Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep 2010.

Turan, Şerafettin: *Kanuni Sultan Süleyman Dönemi Taht Kavgaları*, Bilgi Yayınevi, 2. Baskı Ankara 1997.

Türkçe Sözlük: (Haz. İsmail Parlatır vd.), *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara 1998.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *Osmanlı Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları I*, TTK, Ankara 1984.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *Osman Devlet Teşkilatında Kapıkulu Ocakları II*, TTK, 3. Baskı Ankara 1988.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı: *İlmiye Teşkilatı*, TTK, Ankara 1988.

Ünal, Mehmet Ali: “Osmanlı Devleti'nde Merkezi Otorite ve Taşra Teşkilatı, Osmanlı VI, *Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara 1999.

Yağar, Hasan: *Osmanlı Polis Teşkilatı ve Yenileşme Süreci*, Türkler, C.II, *Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara 2002.

Yaşar, Yücel: “Osmanlı İmparatorluğu'nda Desantralizasyona (Adem-i Merkeziyet) Dair Genel Gözlemler”, *Belleten*, C.XXXVIII, Sayı:152, Ankara 1974.

Yerlikaya, İlhan: “Tanzimat'tan Önce Osmanlı Devleti'nde Belediye Hizmetleri”, Osmanlı VI, *Yeni Türkiye Yayınları*, Ankara 1999.